

УДК 347.65/.68

12.00.03

Аліна В'ячеславівна Гончарова, кандидат юридичних наук, доцент кафедри АГПФЕБ Сумського державного університету.

Алина Вячеславовна Гончарова, кандидат юридических наук, доцент кафедры АГПФЕБ Сумского государственного университета.

Alina Goncharova, Candidate of Law, associate professor SSU.

Вікторія Іванівна Сердюк, студентка III курсу юридичного факультету Сумського державного університету

Виктория Ивановна Сердюк, студентка III курса юридического факультета Сумского государственного университета

Victoria Serduk, III year student of the Faculty of Law of SSU

Деякі аспекти спадкування об'єктів авторського права та їх правова регламентація

Некоторые аспекты наследования объектов авторского права и их правовая регламентация

Some aspects of succession of copyright and legal regulation

Анотація: у статті аналізуються норми чинного законодавства України у сфері спадкування авторських прав, розглядаються специфічні майнові авторські права як об'єкт спадкування. Зокрема, зазначається, що майнові авторські права спадкуються в загальному порядку за законом та за заповітом з урахуванням неподільного та нематеріального характеру авторських прав. Проаналізовано низку специфічних майнових авторських прав, положення про спадкування яких відсутнє у законодавстві і на основі думок науковців зроблено висновок про можливість переходу цих прав у спадщину.

Ключові слова: спадкування, об'єкти авторського права, особисті немайнові авторські права, майнові права автора, спадкоємці, спадщина.

Анотація: в статті аналізуються норми діючого законодавства України в сфері успадкування авторських прав, розглядаються специфічні майнові авторські права як об'єкт успадкування. В частині, зазначається, що майнові авторські права успадковуються в загальному порядку по закону і по заповіду з урахуванням невідомого і нематеріального характеру авторських прав. Проаналізовано ряд специфічних майнових авторських прав, яких немає в законодавстві і на основі думок вчених зроблено висновок про можливість переходу цих прав по успадкуванню.

Ключевые слова: наследование, объекты авторского права, личные неимущественные авторские права, имущественные права автора, наследники, наследство.

Abstract: This paper analyzes the current legislation of Ukraine in the sphere of inheritance copyright examines specific economic rights as object inheritance. In particular, it is noted that the economic rights in a general manner by law and by will subject indivisible and immaterial nature of copyright. Analyzed a number of specific property copyright provisions on inheritance which is not in the law and based on the opinions of scientists concluded that the possibility of transfer of rights of inheritance.

Keywords: inheritance , copyright , moral copyrights, proprietary rights of the author's heirs heritage.

Вступ. Авторське право в сучасних умовах є однією з найбільш значущих й динамічних галузей права. Це пов'язано, у першу чергу, з неймовірним по своїй швидкості й масштабам розвитком технічних засобів і

технологій, що дозволили максимально швидко здійснювати копіювання й поширення творів, які є традиційними об'єктами авторського права.

Спадкуванню підлягають лише майнові права на об'єкти авторського права. Ці права є особливим видом спадкування, адже вони мають нематеріальний характер (на відміну від рухомого та нерухомого майна), не можуть бути поділені між спадкоємцями та мають здійснюватися останніми спільно протягом строку, встановленого чинними законодавством. На жаль, законодавець чітко не зазначає перелік тих майнових прав автора, які можуть переходити спадкоємцям, не встановлює однозначності спадкування права на участь у реалізації проектів творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та право доступу до творів образотворчого мистецтва, а також недостатньо приділяє уваги переходу у спадщину права слідування, саме тому актуальним є теоретичне дослідження цих питань. Подібні дослідження дають можливість врахувати у законодавчій практиці висновки та пропозиції, які стають результатом проведених досліджень, і тим самим не допустити колізій та неоднозначного тлумачення норм через існуючі прогалини в законодавстві, а також прискорити адаптування вітчизняного законодавства до вимог міжнародних стандартів.

Над питанням спадкування об'єктів права інтелектуальної власності та спадкового права займалися такі вчені: Б. Антімонов, Є. Флейшіц, С. Довгий, В. Жаров, В. Зайчук, О. Павлова, С. Фурса, Ю. Заїка та ін. Проте, жодний із зазначених авторів не досліджував спадкування об'єктів авторського права.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження аналіз чинного законодавства України та вирішення питання: які саме права авторського права можуть переходити у спадщину, тобто бути об'єктом спадкування за українським законодавством.

Результати дослідження. Перш за все, зауважимо, що поняття об'єкта авторського права, слід розглянути у контексті загальнотеоретичної проблеми об'єкта права.

У ст. 9(2) Угоди ТРІПС природа того, що може бути об'єктом авторського права, визначена таким чином: «Захист авторського права поширюється на вислови, а не на ідеї, процедури, способи дії або математичні концепції як такі» [1]. Стаття 2 Договору ВОІВ сформульована майже ідентично: «Охорона авторських прав поширюється на форму вираження, а не на ідеї, процеси, методи діяльності або математичні концепції як такі» [2]. І нарешті, відповідно до ст. 433 ЦК України [3], ст. 8 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктами авторського права є твори, тобто літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо); виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; комп'ютерні програми; бази даних; музичні твори з текстом і без тексту; драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки; аудіовізуальні твори; твори образотворчого мистецтва; твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва; фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії; твори ужиткового мистецтва, у тому числі твори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, з художнього скла, ювелірні вироби, тощо; ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності; сценічні обробки творів і обробки фольклору, придатні для сценічного показу; похідні твори; збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за доборою, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини; тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів; інші твори [4].

Слід зазначити, що і в законі «Про авторське право і суміжні права», і в Цивільному кодексі перелік об'єктів авторського права завершується словами «інші твори». Це означає, що зазначений перелік не є вичерпним, оскільки

життя породжує нові форми вираження творчої індивідуальності особи, і на них, безумовно, повинна поширюватись чинність законодавства про авторські права.

Не є об'єктами авторського права: повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації; твори народної творчості (фольклор); видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення тощо) та їх офіційні переклади; державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; грошові знаки; розклади руху транспортних засобів, розклади телерадіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які не поширюється право *sui generis* (своєрідне право, право особливого роду) [3].

Зазвичай під спадкуванням розуміють перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Саме таке визначення висвітлено в ст. 1216 ЦК України. Об'єкти спадкування бувають майнового характеру і немайнового. До об'єктів майнового характеру належать житлові будинки, квартири, земельні ділянки, засоби виробництва, транспортні засоби, цінні папери, а також інше майно споживчого та виробничого призначення. До об'єктів немайнового характеру належать права інтелектуальної власності (на авторські об'єкти зокрема).

Як відомо, права інтелектуальної власності поділяються на особисті немайнові та майнові.

Особисті немайнові права, зокрема право на визнання людини творцем (в даному випадку – автором твору) об'єкта права інтелектуальної власності, право на присвоєння свого імені створеному твору (авторське ім'я), право вимагати зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, якщо це практично можливо, право забороняти зазначення свого імені у зв'язку з використанням твору, вимагати збереження цілісності твору і протидіяти

будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора, а також право на вибір псевдоніму у зв'язку з використанням твору, спадкуванню не підлягають оскільки в ч. 4 ст. 423 ЦК України закріплено, що вони не можуть відчужуватися (передаватися), дана норма продубльована в ч. 2 ст. 14 Закону України «Про авторські і суміжні права». Крім цього, в ст. 29 закону України «Про авторські та суміжні права» законодавець чітко зазначив, що особисті немайнові права автора у спадщину не переходять. Ще одним аргументом на користь вищесказаного виступає ст. 1219, яка встановлює положення про те, що не входять до складу спадщини права, нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, особисті немайнові права.

Слід зазначити, що перелік особистих немайнових прав залишено відкритим. Це означає, що автору твору можуть належати й інші особисті немайнові права, які не передбачені законодавством але не суперечать йому.

Майнові права на об'єкти авторського права у спадщину переходять, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 15 Закону України «Про авторські та суміжні права» майнові права можуть бути передані (відчужені) іншій особі [4]. Згідно до ст. 1218 ЦК України встановлено, що до складу спадщини входять всі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Цивільний кодекс України встановлює, що майнові права інтелектуальної власності на твір спливають через сімдесят років, що підліковуються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора, з цього випливає, що на момент відкриття спадщини майнові права не припинилися і тому вони можуть успадковуватися.

До майнових прав автора належать: право на використання твору, виключне право дозволяти використання твору; право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання та інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Спадкування цих прав здійснюється у загальному порядку і відбувається як за законом, так і за заповітом.

Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК).

У разі спадкування за заповітом авторське право може належати особі, яку призначив заповідач (суб'єкт авторського права). За заповітом може бути призначено спадкоємцями одну або кілька фізичних осіб, незалежно від наявності у нього (заповідача) з цими особами сімейних, родинних відносин, а також інших учасників цивільних відносин.

При спадкуванні за заповітом до спадкоємця переходять права та обов'язки, які належать заповідачу (суб'єкту авторського права) на момент складання заповіту, а також ті, що можуть йому належати у майбутньому. Таким чином, за заповітом автор може передати права у спадщину на твори, які можуть бути створені у майбутньому (після складання заповіту, але до смерті заповідача), а також на твори, які є не оприлюдненими.

Заповідач вправі розподілити у заповіті спадщину між різними спадкоємцями на:

- окремі об'єкти авторського права і (або) суміжних прав;
- об'єкти створені в певних часових межах, наприклад, до певного року творчої діяльності автора;
- окремі майнові права у частині надання права на використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідними способами використання, передбаченими статтями 15, 39-41 Закону.

Спадкування за законом відбувається незалежно від волі спадкодавця (суб'єкта авторського права і суміжних прав) і можливе якщо:

- спадкодавець не залишив заповіту;
- заповіт в цілому або його окреме розпорядження визнано недійсним;
- всі спадкоємці за заповітом не прийняли або відмовилися від прийняття спадщини;
- особа, на користь якої складено заповіт померла до відкриття спадщини;

- заповітом охоплена лише частина спадщини.

Якщо спадкодавець розподілив між спадкоємцями у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав. Щодо спадкування авторського права і суміжних прав, то у даному випадку можуть бути оформленні права на спадкування прав та обов'язків:

1) у повному обсязі;

2) частково щодо окремих об'єктів авторського права та способів використання об'єктів авторського права тощо.

Автору чи іншій особі, яка має авторське право, належить право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору (крім випадків вільного використання творів). Це право є майновим, воно впливає з виключного права на дозвіл або заборону використання твору іншими способами і пов'язане з ним. Так, при передачі останнього набувач автоматично і право на авторську винагороду. Тобто, право на винагороду не є майновим правом, і не може бути передано окремо від виключного права на дозвіл або заборону використання твору. Саме тому законодавець не включає його до переліку майнових прав автора, що міститься в ст. 440 ЦКУ та ч. 1 ст. 15 Закону, а розміщає окремо в ст. 445 ЦКУ та ч. 5 ст. 15 Закону [4].

Враховуючи те, що, що право вимагати винагороди за використання твору є майновим, воно, як і інші майнові права автора, переходить у спадщину. Варто, тільки зауважити, що від спадкування цього права та інших майнових авторських прав слід відрізнити спадкування авторської винагороди, яку було нараховано за життя автора, але він своєчасно її не отримав, або нараховано, відповідно до авторського договору на використання твору, вже після смерті автора, але до прийняття спадкоємцями спадщини. Як зазначає Ю. О. Заїка, в цьому випадку об'єктом спадкування є не виключне авторське право, а певна грошова сума [5, с. 51].

Право на винагороду за спадкоємцями закріплено у випадку права слідування (ст. 27 Закону, ст. 448 ЦК). В інших випадках право на винагороду спадкоємцями не визначено.

Розглянемо спадкування так званих специфічних майнових прав автора: право участі у реалізації проектів творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва; право доступу до твору образотворчого мистецтва; право слідування.

Специфічність цих прав полягає в тому, що вони не належать ні до особистих немайнових, ні до майнових прав автора.

Це право деталізоване у ст. 30 Закону України «Про архітектурну діяльність» [6], в ній визначено, що «автор проекту твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва має виключне право на участь у подальшій його реалізації, якщо інше не передбачено умовами договору із замовником (забудовником) або юридичною чи фізичною особою, де або в якій він працює, а також на внесення змін до не завершеного будівництвом чи забудованого твору архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва у разі зміни його функціонального призначення чи реконструкції.

Тобто, можна зробити висновок, що законодавство відносить це право до майнових прав автора, і стосується воно лише окремих видів творів. А тому, як і всі інші майнові права, воно може бути передане, в тому числі в порядку спадкування. Однак, А. О. Мелузова зазначає, що можливість спадкування права на особисту участь в реалізації проекту є досить спірною, оскільки це право нерозривно пов'язане з особистими професійними навичками померлого автора, якими спадкоємці можуть і не володіти [7, с. 9].

І справді, якщо звернутися до вище згаданого Закону України «Про архітектурну діяльність», то можна помітити, що саме за участю архітектора - автора затвердженого проекту виконується робоча документація для будівництва або авторський нагляд за її розробкою (ч. 2 ст. 8, ч. 3 ст. 11) [6]. Тому, хоча право участі в реалізації проектів перелічених творів пов'язане з

виключним правом на їх використання, воно, має більше особистий немайновий характер, ніж майновий.

Право доступу до творів образотворчого мистецтва, відповідно до ст. 26 Закону України «Про авторське право та суміжні права» полягає в тому, що «при передачі твору образотворчого мистецтва чи матеріального об'єкта, в якому втілено цей твір, у власність іншій особі автор має право вимагати доступу до цього твору з метою його використання для відтворення (виготовлення примірників, слайдів, карток, переробок тощо) за умови, що це не порушує законні права та інтереси власника твору образотворчого мистецтва. Власник не може відмовити автору в доступі до твору без достатніх підстав. При цьому від власника твору не можна вимагати доставки твору авторові» [4].

Виходячи з цього, слід зазначити, що право доступу є особливим немайновим правом автора, адже як і будь-яке особисте немайнове право автора, воно не може переходити до інших осіб, у тому числі спадкоємців, а при переданні виключних майнових прав на твір образотворчого мистецтва, право доступу до нього у автора все одно залишається. Специфіка цього проявляється у тому, що:

- стосується лише творів образотворчого мистецтва;
- на відміну від інших особистих немайнових прав, припиняється після смерті автора, тому що в силу свого характеру не може бути реалізоване.

Право слідування визначено в ст. 27 Закону України «Про авторське право та суміжні права» відповідно до якої «автор твору образотворчого мистецтва, а у разі його смерті – спадкоємці, впродовж строку дії авторського права користуються щодо проданих автором оригіналів твору образотворчого мистецтва невідчужуваним правом на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу твору через аукціон, галерею, салон, крамницю тощо, що йде першим його продажем, здійсненим автором твору. Виплата винагороди у цьому випадку здійснюється зазначеними аукціонами, галереями, салонами, крамницями тощо» [4]. Крім того, право слідування передбачається і

в ст. 448 ЦК України [3], тут законодавець його називає правом автора на частку від суми продажу оригіналу твору. Відповідно до цієї статті «автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненого автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору».

Отже, ЦКУ до об'єктів права слідування відносить набагато ширше коло творів, ніж Закон, адже до оригіналів художніх творів чи оригіналів рукописів літературних творів належать не лише оригінали творів образотворчого мистецтва, а й оригінали усіх інших літературних чи художніх творів, передбачених в п. 1 ч.1 ст. 433 ЦКУ.

Право слідування не можна чітко віднести до особистих немайнових чи майнових прав автора, воно має двояку природу і саме тому відноситься до специфічних прав авторського права. Майновий характер цього права полягає у тому, що воно переходить у спадщину і діє протягом того ж строку, що встановлений для майнових авторських прав, а немайновий – в тому, що воно не може бути відчужене іншим особам, як самим автором, так і його спадкоємцями. Тобто навіть, якщо спадкоємці передають свої виключні майнові права на твір іншій особі, право слідування за ними все одно залишається

Звернемо увагу на оформлення права на спадщину. ЦК України передбачає, що нотаріус може видати спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину, з метою підтвердження її прийняття.

Відповідно до ст. 419 Цивільного кодексу України, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного. Перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ. Перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкти права інтелектуальної власності.

Зважаючи на цю норму законодавства, при оформленні прав спадкування слід враховувати право інтелектуальної власності на об'єкт авторського права та право власності на річ, що містить зазначені об'єкти.

Одержання свідоцтва про право на спадщину є правом, а не обов'язком спадкоємця, тому спадкоємець, який прийняв спадщину, може звернутися за одержанням свідоцтва в будь-який час після закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини. Неодержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину не позбавляє його права на спадкування.

При видачі свідоцтва нотаріусом перевіряється коло осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині.

До кола таких осіб входять малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені), непрацездатна вдова (вдівець), непрацездатні батьки (усиновителі), які відповідно до законодавства мають право на обов'язкову частку [3].

При цьому слід враховувати особливості спадкування авторських прав малолітніми та неповнолітніми особами. Цивільний кодекс України встановлює, що повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) (ст. 34). Малолітня особа, яка не досягла чотирнадцяти років, може вчиняти дрібні побутові правочини, здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності (ст. 31). Фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа), крім правочинів, передбачених статтею 31 ЦК, має право, зокрема, самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (ст. 32) [3].

Отже, при спадкуванні прав малолітньою особою слід враховувати особливості практичного застосування норм законодавства щодо розпорядження майновими правами на об'єкти авторського права у частині можливості укладення договорів особами, які прийняли спадщину.

Вважається, що коли спадкоємець прийняв спадщину, у тому числі майнові права на об'єкти авторського права, він фактично вступив у володіння

спадкоємними правами. Це означає, що спадкоємець до спливу строку чинності майнових прав може розпоряджатися майновими правами на об'єкт авторського права за власним розсудом, зокрема надавати дозвіл використовувати об'єкт іншим особам на підставі договору, а також перешкоджати неправомірному використанню, в тому числі забороняти таке використання [3].

Якщо спадкоємців декілька, вони реалізують майнові права на об'єкт авторського права і за взаємною згодою, на підставі договору. У разі, якщо такий договір відсутній, майнові права здійснюються спільно. Кожний із спадкоємців має право використовувати об'єкт авторського права, однак розпоряджатися майновими правами на об'єкт авторського права, один із спадкоємців може лише за наявності згоди на це інших спадкоємців.

Висновок. При спадкуванні авторських прав в спадщину можуть переходити майнові права автора та право слідування як специфічне авторське право. Можливість спадкування права участі у реалізації проектів творів архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва не визначене законодавством, у науковців також немає єдиної думки з цього питання. Право доступу до образотворчого мистецтва не успадковується, адже носить особистий немайновий характер. Всі інші майнові права автора спадкуються на загальних підставах. У зв'язку вище викладеним пропонуємо внести зміни до ст. 29 Закону України «Про авторське право та суміжні права» та передбачити в ній, що дане право у спадщину переходити не може, адже неточність законодавця у цьому питання може породити колізії при застосуванні даної норми на практиці.

Література

1. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 15.04.1994 Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018/page5

2. Договір Всесвітньої організації інтелектуальної власності про авторське право [Електронний ресурс] : Міжнародний документ від 20.12.1996
Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_770
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України – 2013. – № 40. – Ст. 356.
4. Про авторське право та суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // Верховної Ради України – 1993. – № 13. – Ст. 53.
5. Заїка Ю. О. Спадкове право України : підручник / Ю. О. Заїка – К.: Істина. – 2006. – 356 с.
6. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20. 05. 1999 № 687-XIV – // Верховної Ради України – 1999. – № 31. – Ст. 33.
7. Мелузова А. О. Наследование авторських прав / А. О. Мелузова // Интеллектуальная собственность – 2007. - №4 – С. 5-11

Гончарова А.В., Сердюк В.І. Деякі аспекти спадкування об'єктів авторського права та їх правова регламентація [Текст] / А.В. Гончарова, В.І. Сердюк // Порівняльно аналітичне право. – №1. – 2014. – С. 97-101.